

STAVOVI ZAPOSLENIH NA BEOGRADSKOM UNIVERZITETU O KORUPCIJI*

Apstrakt: Korupcija je široko raširena pojava u svim zemljama tranzicije. Srbija u tom pogledu nije izuzetak, naprotiv, uvek je bila veoma visoko rangirana na svim indeksima korumpiranosti Transparency International. Među društvenim sferama koje se smatraju prožetim korupcijom dosta visoko mesto u percepciji korupcije uvek je zauzimala, nažalost, oblast visokog obrazovanja. Da bismo proverili opravdanost ovakvih percepcija, sprovedeno je istraživanje među zaposlenima na Univerzitetu u Beogradu. Nalazi su potvrdili da korupcije u visokom školstvu ima, kao i da nema prevelike spremnosti da se ovoj pojavi stane na put, da se bar unajni, ako se već ne može iskoreniti.

Cljučne reči: univerzitet, korupcija, mito, nepotizam, klijentelizam, kronizam.

Uvod

Korupcijom kao sociopatološkim fenomenom u srpskom društvu u tranziciji bavim se još od kraja devedesetih godina prošlog veka (dakle, pre nego što je on, posle oktobarskih promena 2000, postao konjunkturna ideološko-politička mantra) – teorijski, istraživački/akciono a od 2003. godine i praktično/akciono, kao član Saveća za borbu protiv korupcije pri Vladi Republike Srbije.¹

Negde do 2000. godine korupcija je bila zanemarljivo uočena pojava u Srbiji, kako u javnom mnjenju i medijima, tako i u stručnim (istraživačkim i ekspertskim) krugovima, o zvaničnoj politici da ne

* Tekst je nastao kao rezultat rada na projektu „Regionalni i evropski aspekti integrativnih procesa u Srbiji: civilizacijske pretpostavke, stvarnost i izgledi za budućnost“ Instituta za filozofiju i društvenu teoriju, koji finansira Ministarstvo nauke Republike Srbije (149031).

¹ U Savet sam *kooptiran* (Savet je *ad hoc* a ne izborna institucija) na poziv premijera Zorana Đinđića, koji mi je upućen preko tadašnje predsednice, prof. Zagorke Golubović. Poziv sam, naravno, prihvatio i prvoj sednici u svojstvu novog člana trebalo je da prisustvujem 12. marta 2003. godine. Ako je pre tog dana učešće u radu Saveta bila čast, nakon toga postalo je i neopoziva *moralna* obaveza.

govorimo. Velovi neznanja (ili nojevskog zabijanja glave u pesak) bili su delimično razgrnuti frapantnim izveštajem „Indeks percepcije korupcije“ međunarodne nevladine organizacije *Transparency International* 1996, u kojem je Srbija svrstana na drugo mesto najkorumpiranijih država u svetu (iza Nigerije!). Indeks korumpiranosti iznosio je nešto iznad 2. (Indeks se formira na skali 1 – 10, pri čemu je jedan najveća korupcija, a 10 najmanja). No, nelagoda izazvana ovim nalazom nije se dugo održala u javnosti jer je bila potisnuta drugim „istorijskim“ prioritetima. Jedino su društveni istraživači i analitičari dobili novu zanimljivu temu.

Moj teorijsko-analitički angažman na razumevanju korupcije je obuhvatio učešće na seriji okruglih stolova „Otvoreno o korupciji“ tokom 2000. godine, u organizaciji nevladinih organizacija „Friedrich Ebert Stiftung“, „Evropskog pokreta u Srbiji“ i *Transparentnost Srbija*, uz saradnju Instituta društvenih nauka. U ovoj seriji održano je šest sesija (o korupciji u carini, zdravstvu, školstvu, policiji, pravosuđu i poreskim službama), diskusije na svakoj od sesija su publikovane.

Istraživački/akcioni angažman se odvijao nekako simultano. Prva empirijska istraživanja o korupciji u kojima sam sudelovao datiraju od 2000. godine, kao pododeljci dva projekta o „Javnom mnjenju Srbije“ (mart i novembar te godine). Mnjenje o raširenosti korupcije od prvih istraživanja dosta je stabilno, uz relativno blagi trend opadanja percepcije raširenosti korupcije (u martu 2000. godine izrazitu raširenost korupcije je konstatovalo 69% ispitanika, a u novembru 66%). Regionalno istraživanje dve godine kasnije (Albanija, BiH, Bugarska, Hrvatska, Makedonija, Rumunija i Srbija i Crna Gora) beleži 60% ispitanika u državnoj zajednici koji raširenost korupcije ocenjuju kao „izrazitu“. Ali, iako su građani Srbije prepoznali korupciju kao jedan od najvećih društvenih problema, ipak su je po društvenoj opasnosti svrstali tek na peto mesto, iza političke nestabilnosti, siromaštva, nezaposlenosti i kriminala. U Crnoj Gori korupcija je „dobila“ drugu poziciju, odmah iza problema političke nestabilnosti.²

² Ono što konstatujemo i danas, posle ovoliko godina, jeste da ne postoji baš jasno prepoznavanje korupcije. Jer, građani koji nisu ni dužni da imaju baš teorijski izoštrana znanja, često brkaju korupciju sa nekim drugim pojavama, sa zloupotrebom položaja, iznudom u službi, itd.

S druge strane, korupcijom se ne smatra ono što se zove običajnost, transakcione usluge (ja tebi, ti meni), zavičajni lobiji. Ljudi najčešće čašćavanje ne smatraju

Imajući u vidu da je u svakom od ovih istraživanja bila ispitivana pre svega *percepcija* korupcije a ne sama korupcija (što je istraživački nemoguć zadatak), može se konstatovati da je u našem društvu na početku tranzicije bila prisutna dosta negativna slika o rasprostranjenosti korupcije, katkad i preterana. Ove ocene na neki način formiraju i „rang listu“ najkorumpiranijih institucija, odnosno svedoče o velikom nepoverenju u institucije i čitave sektore društvenog života. (Tabela 1 u Prilogu)

Kada bi ovakve percepcije bile bar približno tačne (tj. odgovarale stvarnosti), društvo verovatno ne bi moglo opstati i raspalo bi se.³ Ali, i ako su preuveličane („u strahu su velike oči“), one su upozoravajuće za „proskribovane“ sektore i institucije, jer je redosled verovatno adekvatan stvarnosti, makar ne u takvom obimu. I ovome sličan redosled se ponavljao, gotovo bez izuzetaka, u svim empirijskim istraživanjima.

Pri svemu tome ne treba zanemariti ni „dvojni moral“ ocenjivača (ispitanika), tj. generalna osuda korupcije kao sredstva za rešavanje svakodnevnih životnih problema – osim ako nije „nužna“, pa i „korisna“. Tako je spremnost na *lično* koruptivno ponašanje često u sukobu sa široko rasprostranjenom generalnom ocenom o korupciji kao društveno neprihvatljivoj pojavi. Drugačije rečeno, iako je marta 2000. godine čak 81% ispitanika tvrdilo da su „mito i korupcija rak rana svakog društva“, istovremeno su se u 67% slučajeva složili i sa konstatacijom da „sitno podmičivanje nije neka velika šteta za društvo, a može pojedincu mnogo da pomogne“.⁴ U ovom

koruptivnim činom, davanje poklona ne smatraju koruptivnim činom, pogotovu, recimo, lekarima, mada je lekarska profesija poseban problem u ovoj priči, mislim da korupcije u zdravstvu nema, to je *iznuda i ucena životom i zdravljem*, što je mnogo gore nego što je korupcija.

³ Zbog toga u suočavanju sa podacima stavovskih istraživanja treba imati u vidu upozorenje istraživača koje podvlači da, kada se ocenjuje korupcija, koja je (ocena) neretko zasnovana i na stereotipima i glasinama, ocene treba da se koriguju pomoću stavova o korupciji koji se temelje na iskustvu ispitanika, jer se onda dobija upola manji, pa i niže od toga postotak uverenja o raširenosti korupcije u Srbiji.

⁴ Dileme građana su ponekad potpuno razumljive jer, kada je korupcija tako endemska pojava kao kod nas, teško je ponekad precizno reći šta ona jeste kao pojava, jer neka široka definicija koja je opšte prihvatljiva, ne pokriva uvek sve njene pojavne oblike. U svakom slučaju, konstatacija da je ovo društvo u kojem živimo u priličnoj meri ogrezlo u korupciji postala je danas gotovo opšte mesto, ali se svest o tome prilično sporo probijala.

kontekstu se u velikoj meri podmićivanje ili barem neformalna plaćanja i pokloni smatraju normalnim.

Istina, reč je uglavnom o percepciji tzv. „male (sitne) korupcije“ (*petty corruption*) koja predstavlja prepoznatljivo iskustvo iz svakodnevnog života običnih građana: podmićivanje službenika sa ciljem da se ubrza proces izdavanja građevinske dozvole, zakaže operacija ili izbegne plaćanje kazne za saobraćajni prekršaj, tipične su situacije koje ilustruju pojave „male“ korupcije. Pri tome se u javnom diskursu često napadno pojavljuju razlike između „poklona“, „mita“ i „korupcije“ i korupcijom se smatra samo ono što škodi javnom interesu.

U istraživanju 2002. godine (Analitičkog i istraživačkog centra Argument i Centra za proučavanje alternativa)⁵ testirana je upravo gore pomenuta „moralna dvosmislica“ između generalne osude korupcije i „autoindulgencija“ za eventualno sopstveno koruptivno ponašanje, pitanjima kada je korupcija *opravdana*.

Tabela 2. Učešće u korupciji je **opravdano** ako je to:

A. Jedan od načina da čovek ostvari svoj interes (%)	
1. Opravdano	40
2. Neopravdano	51
3. Ne znam	9
B. Jedan od načina da čovek ostvari interes svoje porodice (%)	
1. Opravdano	58
2. Neopravdano	33
3. Ne znam	9
C. Jedan od načina da se ostvari korist za preduzeće (%)	
1. Opravdano	39
2. Neopravdano	48
3. Ne znam	13
D. Jedan od načina da se ostvari korist za državu (%)	
1. Opravdano	39
2. Neopravdano	47
3. Ne znam	14

⁵ Rezultati objavljeni u publikaciji: Gredelj, S, Krstić, V, Milivojević, Z. i Nikolić, M, *Uputstvo za upotrebu korupcije*, Analitički i istraživački centar Argument, Beograd, 2002.)

Ovaj vrednosni raskorak protumačen je kao deo procesa navikavanja na pojave korupcije („normalizacija korupcije“) i uočen je kao indikator „bolesnog društva“, koje je siromašno, razoreno i utopljeno u haos „sitnih sebičnosti“, nesolidarnosti i odsustva osećanja za javno dobro.⁶

Iako i ova vrsta korupcije (sitna) utiče na društvo u celini, siromašne pogađa najviše. Korupcija tanji ionako nedovoljan budžet siromašnih, odnosno povećava troškove života, što u praksi najčešće znači redukovanje zadovoljavanja potreba članova siromašnih domaćinstava. Međunarodna istraživanja pokazuju da siromašni na ovaj način troše veći deo svojih prihoda nego što je to, proporcionalno gledano, slučaj s bogatima. Tim pre što su siromašni više zavisni od javnih usluga i retko sebi mogu priuštiti usluge privatnih bolnica ili škola.

Pored lekara, policija i carina, a zatim i poreski organi, opštinske službe i sudovi viđeni su očima građana Srbije kao najkorumpiraniji. Službenici ovih službi eksplicitnije od ostalih postavljaju pred građane zahteve za nekom vrstom *dodatne nadoknade* (naravno, neoporezovane!) za svoje *službene* usluge, za koje inače primaju platu iz budžeta koji popunjavaju ti isti građani, plaćajući porez.

Dakako, društveno opasnija i po efektima dugoročnija je tzv. „velika korupcija“ (*grand corruption*).

Na makro nivou, ova korupcija ima efekte na sposobnost zemlje da privuče strane investicije; ona utiče na efikasnost domaćih institucija, visinu budžetskih prihoda koji se ostvaruju kroz oporezivanje (fiskalna efikasnost) i ukupan društveni i ekonomski razvoj.

⁶ Ova „benevolentnost“ prema korupciji nije karakteristika samo srpskog društva već i svih društava u tranziciji. Brojna istraživanja pokazala su da se u bivšim komunističkim društvima više naglašavaju vrednosti preživljavanja, a na štetu vrednosti samoizražavanja, uključujući i onih koje su vezane za zajednicu. Prema indeksu, koji je na osnovu Svetskog istraživanja vrednosti i Evropskog istraživanja vrednosti (između 1981. i 2001. godine), sačinio Alejandro Moreno (Moreno, 2002.) bivša komunistička društva imaju najviši skor tolerancije prema korupciji, uz često „tvrdu“ opravdavajuću argumentaciju: „Država se ne brine za naše zdravlje, za naše stare roditelje – mi to moramo sami da činimo. Radije ću iskoristiti svoj novac od poreza u te svrhe. Ukoliko bih plaćala porez pošteno, ne bih mogla da preživim. Mi smo pametni i znamo kako da preživimo. Ne može se živeti drugačije u takvom sistemu. Oni koji žive negde drugde to ne bi mogli da razumeju. Ljudi su nas na to navikli i primorani smo da živimo na taj način.“ (Karklins, 2007: 75. Navedeni iskaz je, istina, iz Rusije, čijih 63% građana tvrdi da je njihova država ‘kriminalna, korumpirana’, a 41% da je ‘udaljena, otuđena’.)

Velika korupcija utiče i na način na koji se novac raspoređuje/alocira u okviru državnog budžeta, usmeravajući sredstva sa manje lukrativnih sektora, poput zdravstvene zaštite ili obrazovanja, na sektore poput građevinarstva, saobraćaja, prometa nepokretnostima, državnih javnih nabavki, gde se sredstva na jednostavniji način „prebacuju“ u privatne džepove. Korupcija podstiče, u istom smislu, veća ulaganja u kapitalintenzivne projekte, radije nego u radnointenzivne, koji tradicionalno zapošljavaju siromašne kategorije stanovništva.

„Velika“ korupcija je istraživački teško dostupna („nemoguća misija“). Ona se događa van vidokruga građana i istraživača, koji najčešće nisu njeni učesnici, pa time ni njeni svedoci. Tu vlada čvrsti zakon „omerte“. Do sada nije razvijena metodologija koja omogućava uvid u razmere pojava „velike“ korupcije, te ove pojave pratimo tek indirektno, najčešće posredstvom medija, čije „obaveštavanje“ o pikantnim aferama često treba uzimati *cum grano salis*.

Svesni da se sa velikom korupcijom nije moguće nositi ni istraživački, a još manje akciono, ova potonja delatnost je usmerena ka „polju mogućeg“ – uključivanju građana u lociranje i suzbijanje „sitne korupcije“. Pogotovo jer je pompezno politički mantrana borba protiv korupcije na institucionalnom nivou kaskala u ritmu „korak napred – tri koraka nazad“.⁷

Suočavanje sa ovakom tromašću i trapavošću zvaničnih institucija u borbi protiv korupcije (namernom ili slučajnom, drugo je

⁷ U sve su se na svoj način počele uključivati i institucije nove vlasti, voljno ili nevoljno, sa ili bez pritisaka spolja. Pripremljen je ili donet čitav niz antikorupcijskih zakona. Inoviran je i Krivični zakonik uvođenjem niza članova o krivičnim delima primanja i davanja mita, sa pooštrenim zaprečenim sankcijama. Potpisane su, mada ne u potpunosti i ratifikovane, brojne međunarodne konvencije (recimo, Konvencija UN o borbi protiv korupcije, Meksiko, 2003). Srbija je pristupila SPAI i GRECO evropskim antikorupcijskim inicijativama, formiran je, na inicijativu premijera Zorana Đinđića i u praktičnoj izvedbi ministra finansija Božidara Delića i njegove pomoćnice Aleksandre Drecun, Savet za borbu protiv korupcije (2001). Čak je započet (i u hodu neslavno propao) projekat formiranja antikorupcijskih timova pri organima lokalne samouprave u 30 opština u Srbiji – čiji je jedan član trebalo da bude i predstavnik Službe državne bezbednosti. Treba li mnogo mudrosti da se zaključi **zašto** nijedan slučaj lokalne korupcije nije prijavljen ovim timovima?! Verovatno i zato što velik broj ljudi ima negativnu sliku o državi i njenim institucijama, tj. što njen legitimitet permanentno opada, jer ogromna većina ljudi smatra da državna mašinerija radi protiv interesa društva. (Videti ponovo Tabelu 1!)

pitanje)⁸ prirodno je vodilo ka ideji o uključivanju u antikorupcijsku akciju nevladinog sektora, odnosno određenog broja nevladinih organizacija „iz lokala“, koje je trebalo da bude alternativa onako loše zamišljenom „cinkarenju“ (i) SDB-u, mada, naravno, na tragu, svega onoga što je bilo propušteno u okviru normativno-motivacionog delovanja države. Prethodni korak je bilo obezbeđivanje, kako „prepoznavanja predmeta posmatranja“ (*know what*) tako i „načina“ (*know how*) uključivanja u borbu za suzbijanje korupcije. Nakon serije „radionica“ sa predstavnicima NVO, medija i lokalnih vlasti u šest gradova u Srbiji, kao jedan od rezultata ovog rada bila je i gore već pomenuta publikacija, sa malo ciničnim naslovom *Uputstvo za upotrebu korupcije*. Publikacija je štampana u tiražu od 10.600 primeraka na srpskom i 1.000 na engleskom jeziku. Tiraž je trebalo da bude raspodeljen nevladinim organizacijama u Srbiji sa ciljem da im se pruži elementarno znanje šta je korupcija i „uputstvo“ o načinima borbe protiv korupcije.

Nažalost, efekat je bio mnogo manji nego što se očekivalo i na neki način i to je govorilo o spremnosti vlasti da se bori protiv korupcije. Recimo, 3.000 primeraka bilo je ustupljeno Vladi Srbije, tj. Ministarstvu finansija, koje je tada bilo navodni „bastion“ borbe protiv korupcije, da ih distribuira po svom nahođenju. Koliko znam, nije raspodeljeno više od 300 primeraka, a navedeni deo tiraža je Ministarstvu ustupljen besplatno, pošto su čitav projekat finansirale dve strane nevladine organizacije. Uzgred, Vladini „koordinatori“ za saradnju sa NVO sektorom su se više „koordinirali“ oko svojih budućih uhlebljenja (izbori su bili na pomolu i valjalo je uhvatiti dobre startne pozicije u predstojećoj kadrovskoj trci). Onda je usledilo šta je usledilo (ubistvo premijera Đinđića, vanredno stanje i premeštanje koordinacije u borbi protiv korupcije pod direktno okrilje kabineta Zorana Živkovića) pa je i ova građanska inicijativa „šap”tom zamrla“.

Napokon, iako ne i na poslednjem mestu, najzrelija aktivnost u okviru akcione faze bila je zamisao da se borba protiv korupcije vrati u okvire *proskribovanih profesija* (onih sa vrha liste „najko-

⁸ U zvaničnom odgovoru na anketu SPAI-a Ministarstvo pravde je obavestilo da se od svih otkrivenih krivičnih dela u Srbiji tokom 2004. godine samo oko 10% odnosilo na „davanje i primanje mita“ a da je još zanemarljiviji postotak (4%) procesuiran i okončan pravosnažnom presudom. Treba li naglasiti da su se sva ova krivična dela odnosila na „sitnu korupciju“, a da nijedna krupna korupcionaška afera nije ni dotaknuta?!

rumpiranih“, tj. najviše osumnjičenih za korupciju), da one same počnu aktivno da deluju protiv koruptivnog ponašanja svojih pripadnika, promocijom standarda ponašanja javnih službenika, odbrane profesionalnog dostojanstva i već zaboravljene kategorije profesionalne etike. Svrha je bila da se aktiviraju profesionalna udruženja u revitalizaciji moralnih okvira profesija, posredstvom kodeksa profesionalne etike. Konačni cilj je bio formulisanje jednog univerzalnog kodeksa profesionalne etike, dovoljno opšteg da bi bio prihvatljiv i obavezujući za bilo koju profesiju.

Projekat je bio realizovan uz pomoć kancelarije OEBS u Beogradu i Fonda za otvoreno društvo kroz seriju okruglih stolova („fokus grupnih razgovora“) i dubinskih intervju sa predstavnicima različitih „ugroženih“ profesija (carinici i špediteri, sudije, advokati lekari, knjigovođe i univerzitetski profesori) i trajao je šest meseci tokom 2003. i 2004. godine. Dodatni deo projekta bila je sekundarna analiza kodeksa profesionalne etike u okviru ovih profesija (tamo gde ih je uopšte bilo). Iskustva sa projekta objavljena su u knjizi *Profesija (i) korupcija*.⁹

Uprkos tome što raširenost korupcije u bilo kojoj od etabliranih (i nekih ranije visoko cenjenih) profesija, o kojoj se javno govori (ili čuti), izaziva gorak ukus u ustima, moram da priznam da su mi tokom realizacije projekta najteže padala svedočenja (pa i vrlo dokumentovana!) o ovoj pojavi u zdravstvu i – u visokom obrazovanju. A pogotovo njihovo „opravdavanje“. S jedne strane, uprkos neumoljivim činjenicama (među onih 4% sankcionisanih krivičnih dela primanja mita najviše je lekarskih „plavih narukvica“, viskija i „bombonjera koje kruže“) i dalje sam, verovatno, rob iluzije o uzvišenoj posebnosti i (hipokratskoj?) posvećenosti ljudskom zdravlju i životu pripadnika ove profesije. S druge strane, pošto sam pripadnik univerzitetskog miljea (i po obrazovnom *backgroundu* ali i po profesionalnom angažmanu u univerzitetskoj instituciji), na *kvarnost/kvarljivost* unutar ovog ambijenta gledam i kao na atak na lični profesionalni integritet.¹⁰

⁹ Gavrilović, Z, Gredelj, S i Šolić, N, *Profesija (i) korupcija*, Centar za monitoring i evaluaciju, Beograd, 2005. Saradnju je odbilo jedino Udruženje tužilaca, dok je Sindikat policajaca ustupio samo svoje Kodekse policijske etike.

¹⁰ Ipak, ponovo o neumoljivim činjenicama, svidelo se one nekome ili ne. Na fokus razgovoru sa lekarima u medicinskom centru u unutrašnjosti Srbije „objašnjeno“ je zašto lekari *moraju* da uzimaju „narukvice“ i slično. Ta oni su potrošili silne godine na svoje obrazovanje i usavršavanje, dok su drugi komotno sticali materijalna i druga

Percepcija korupcije na BU: rezultati istraživanja stavova zaposlenih

Ako je gore pomenuto kvalitativno istraživanje korupcije u pojedinim profesijama bilo „rodno mesto“, neposredan povod za ovaj projekat bilo je studentsko istraživanje, koje je sproveo tim Studentske unije BU u proleće 2005. godine, na uzorku od 1000 studenata. Nalazi ovog istraživanja dobili su velik publicitet, ali i izazvali nezadovoljstvo i negativne reakcije među zaposlenima na Univerzitetu. Naime, istraživanjem je konstatovana velika rasprostranjenost korupcije, ali i još veća spremnost na koruptivno ponašanje svih segmenata na Univerzitetu, od studenata, do nastavnog kadra i nastavnog osoblja. Studenti iz uzorka su sa gotovo brutalnom iskrenošću svedočili o brojnim razrađenim modelima dovijanja u izvrđavanju propisa i pravila, „mučkama“ pri upisu na fakultete, polaganju ispita, o tarifama za različite ekstalegalne usluge, načinima i akterima „posredovanja“ u realizaciji obostrano dobro shvaćenih interesa. Bez obzira na negativnu atmosferu, stvorenu oko ovog istraživanja, gotovo niko se nije usudio da se „javno baci kamenom na Mariju Magdalenu“. Očito, malo je bilo potpuno „nevinih“...ako uopšte?! Iako su studentskim istraživanjem samo obelodanjena (i statistički grupisana) mnoga frapantna „glasna ćutanja“, koja okružuju, navodno, pojedinačne i izolovane „incidentne“ slučajeve, ipak je ostala senka sumnje u kredibilnost ovog istraživanja.

U dogovoru i u saradnji sa Rektoratom BU kao naručiocem, odlučio sam da sprovedem istraživanje među nastavnim osobljem, da bi se čula i „druga strana“. Nosilac istraživanja bila je nevladina organizacija „Transparentnost Srbija“, koja je obezbedila sredstva

dobra. Sada to treba ubrzanom metodom nadoknađivati, jer uz njihov status neminovno idu i nova kuća, auto, letovanja u inostranstvu, šta će ljudi reći... itd. A i profesionalna promocija i napredovanje u struci (viša zvanja, putovanja na simpozijume i kongrese, potpisi na referatima onih koji treba...) imaju svoju cenu, koju neko treba da plati, zna se ko.

Tokom fokusa na drugom po veličini univerzitetu u Srbiji dobio sam na uvid detaljan (naravno, neformalan) *cenovnik* prolaznih, ali i viših ocena na pojedinim fakultetima, sve precizno razrađeno po fakultetima, godinama studija i težini predmeta. Čisto tržišni kriterijumi, sve je jasno, nema laži, nema prevare. Dobro, eto, nema laži... Ali, da li nema prevare?! Navodno su „tržišni ambijent“ stvorili i tržišne uslove diktirali grčki studenti, koji su tokom devedesetih godina preplavili univerzitete u Srbiji, gde je studiranje za njih bilo „jeftinije“, u svakom pogledu.

za istraživanje, i poverila ga meni i timu istraživača koji sam samostalno formirao, dakle, bez ikakvog uticaja, bilo naručioca, bilo nosioca („finansijera“).

Metod istraživanja

Istraživanje je koncipirano kao *eksplorativno* i nije bilo usko ograničeno samo na pojave korupcije na BU, već se odnosilo i na širi društveni kontekst i vrednosnu potku u kojima je ovaj fenomen moguć, a takođe je trebalo da pripremi akcioni ambijent za iznalaženje raspoloživih sredstava za njegovo percipiranje, praćenje, prevenciju i – eventualno ograničavanje, ako već ne i iskorenjivanje.

U tu svrhu (eksplorativnog istraživanja) konstruisan je kompleksan upitnik sa ukupno 91 pitanjem, od čega je 28 bilo u okviru tri skale stavova (anomije, političke anomije i makijavelizma), dok su ostala 63 bila raspoređena u četiri baterije pitanja: sociodemografski profil ispitanika (uključujući društvenu pokretljivost, ocene o sopstvenom kvalitetu života i osnovne vrednosne obrasce), opšti stavovi o korupciji, stavovi o korupciji na BU i stavovi o korupciji na vlastitim fakultetima.

Pošto su sva pitanja bila zatvorenog tipa (zaokruživanje izabranog odgovora, osim u malom broju pitanja gde je trebalo izabrati najviše tri ponuđena odgovora), nadalje, imajući u vidu da se radi o najvišem obrazovnom nivou ispitanika i, napokon, jer se računalo sa većom iskrenošću prilikom odgovaranja na „osetljivija“ pitanja ako nema „posredovanja“ anketara pri popunjavanju upitnika, izabran je *self-administered* postupak – tzv. samopopunjavanje. Upitnici su prema uzoračkom planu podeljeni na fakultetima BU, uz zadatak fakultetskih administracija da popunjene upitnike nakon *dve nedelje* vrate na Univerzitet.

Dobra strana ovakvog (samo)popunjavanja je, pored već apostrofirane pretpostavljene veće iskrenosti ispitanika, i dosta komotan rok za popunjavanje, dok je izrazita mana (slično kao i kod poštanskih anketa) rizik od nedgovornog ponašanja ispitanika (od „preskakanja“ pitanja pa do nevraćanja upitnika istraživačima). Oba ova rizika su se ispoljila u punoj meri i u realizaciji ovog istraživanja.

Kao što se vidi iz Tabele 3 (u Prilogu), odaziv (povraćaj ispunjenih upitnika nakon dva kruga istraživanja)¹¹ bio je, u najmanju ruku, žalostan, tj. razočaravajući (57%). No, ukupan broj makar i nepotpuno popunjenih upitnika je još „zadivljujući“ u poređenju sa strukturom realizacije. Naime, na tek nešto više od četvrtine fakulteta (8, odnosno 26,7%) ostvarenost planiranog uzorka je bila potpuna, tj. svi predati upitnici su popunjeni i vraćeni. U istom postotku (26,7%) su zastupljeni fakulteti gde je bilo popunjeno dve trećine i više upitnika, što je još uvek statistički zadovoljavajuće. U ove dve grupacije fakulteta odazvalo se 103 ispitanika (34% ukupnog, odnosno 71% validnog uzorka).

Ovde je gotovo zanimljivija struktura *neodazivanja* na upitnik. U prvom krugu istraživanje je ignorisano na 5 (16,7%) predviđenih fakulteta, sa ukupno 89 potencijalnih ispitanika (29,7% ukupnog uzorka). Nakon drugog kruga, odazvao se ukupno još 41 ispitanik, od čega 17 sa Medicinskog fakulteta. I sa ovom „dopunom“, na pomenutom fakultetu odaziv je bio tek oko jedne trećine (32,7%) planiranih ispitanika. Kako god, istraživanje je u celini *ignorisala* jedna četvrtina po *default*-u vrhunskih akademskih građana na BU (24%) sa četiri (13,3%) fakulteta! Vredi ih ovekovečiti za ovu priliku: Saobraćajni, Filološki, Učiteljski i Matematički fakultet.

Ovakav „nulti saldo“ ne bi trebalo da potpuno pokrije i opravda navodni („pseudo“) odaziv na još tri fakulteta koji su, eto, navodno ispunili formu, ali su, zapravo, dezavuisali i omalovažili suštinu: Filozofski (3 od 17 = 17,6%),¹² Građevinski (1 od 9 = 11%) i Elektrotehnički (1 od 14 = 7%).

¹¹ „Dva kruga“ treba shvatiti uslovno. Prvi krug je u smislu odaziva bio katastrofa. U toku tri nedelje tokom maja i juna 2005. godine najumnije glave BU su „uspele“ da popune i vrate istraživačima ukupno 152, dakle, oko polovine od planiranog broja upitnika! Pri tome je 27 od navedenog broja najumnijih glava propustilo da upiše „trivijalan“ podatak – na kojem fakultetu su zaposleni. Naravno da je u konačnoj obradi podataka ovaj kontingent *no name* upitnika bio eliminisan kao neupotrebljiv za svrhu istraživanja. Prilikom za „popravni rok“ („drugi krug“ u septembru mesecu iste godine) iskoristio je tek mali broj preostalih potencijalnih ispitanika, tako da je konačan broj realizovanih upitnika dosegao frapantnih 171. Umanjeno za pomenute nevažne upitnike, validan broj za analizu dosegao je „fantastičnih“ 144 (48% od planiranog uzorka). Toliko o profesionalnoj odgovornosti intelektualne elite sa BU! Poseban kuriozitet predstavljao je, u pozitivnom smislu, Poljoprivredni fakultet, gde je popunjeno dva upitnika više nego što je bilo planirano!

¹² Za mene je ipak najveće razočarenje bio odaziv na „matičnom“, Filozofskom fakultetu – 3 od 17 popunjenih upitnika (17,6%). Bez obzira na uvažavanje

Šta je uzrok ovakvom ponašanju može se samo dodatno istraživati. Ignorancija i/ili lenjost univerzitetske i fakultetskih administracija? Arogancija, profesionalna sujeta i sledstveno, opstrukcija „ispitanika“? Loša savest? Nepoštovanje legitimne (valjda i obavezujuće) preporuke Naučno-nastavnog veća Beogradskog univerziteta? Sve to zajedno, ili pojedinačno, ali različito raspoređeno po akterima?

Pošto nema prostora (a ni materijala, tj. argumenata) za propitivanje svih navedenih hipoteza (i uz pretpostavku da smo bar jednu pretresli u primedbi 12), čini se da bar još jedna ima nekakvo statističko pokriće, koje nije puka analogija ili proizvod predrasude. Naime, izgleda da je više nego verovatno da se raspored odbijanja učešća u istraživanju u velikoj meri poklapa sa statistički visoko iskazanim stavovima ispitivanih aktera (subjektivnih ocena, naravno) u kojima se izražava uverenje u rasprostranjenost korupcije na pojedinim fakultetima BU. (Ispitanici su mogli da rangiraju prvih 5 fakulteta, po njihovom mišljenju, „najsumnjivijih“ na korupciju.)

Tabela 4. Pet fakulteta BU na kojima je korupcija prisutnija nego na drugim

Fakultet	Udeo u ukupnom rangiranju (%)	Učestalost rangiranja na prvih pet mesta (%)	Odaziv na anketu (%)
Medicinski	24,5	87,7	32,7
Pravni	23,5	85,8	28,6
Ekonomski	21,4	80,2	87,5
Stomatološki	9,5	33,0	63,0
FON	6,1	20,8	37,5

delovanja poznatog truizma da „niko nije prorok u svojoj kući“ iznenadile su me negativne, a „visoko kompetentne“ reakcije na predmet i metod istraživanja, javno izrečene tek na javnoj prezentaciji *preliminarnih* rezultata *prvog* kruga istraživanja, na sednici Naučno-nastavnog veća BU. Pored principijelnih, prevashodno metodoloških primedbi (a najveća zamerka je bila „dužina upitnika“!) koje su mogle, ali i nisu morale biti uvažene, mada prethodno nisu bile ni nagoveštene, a prilika za to je bilo, iznete su i neke krajnje neobične opaske i natuknice, napose o mogućoj, čak verovatnoj „osobenoj“ materijalno-finansijskoj motivaciji realizatora istraživanja (čitaj: korumpiranosti mene i mojih saradnika)! To nije bilo dovoljno, već je ova ocena „overena“ i intervjuom u jednom visokotiražnom petparačkom dnevnom listu.

Socijalni profil ispitanika u uzorku

U uzorku je bilo 59% muškaraca i 41% žena. Tri petine ispitanika je starosti između 35 i 55 godina a po jedna petina do 34, odnosno iznad 55 godina.

Više od četiri petine ispitanika (83,6%), odnosno njihovih supružnika (81,7%) je rođeno u gradu. Tri četvrtine (75,4%) očeva ispitanika i više od dve trećine (67,8%) majki imalo je završeno srednje obrazovanje i više, od čega je fakultet završilo 45% očeva i 27,4% majki. Nadalje, četiri petine (89,8%) supružnika ispitanika ima najmanje srednje obrazovanje, odnosno više od tri četvrtine završen fakultet. Napokon, dve petine očeva ispitanika (bili) su stručnjaci (25,1%) odnosno viši rukovodioci i menadžeri (15,8%), dok preko polovine supružnika (51,9%) takođe spada u stručnjake. Može se reći da se, bar prema navedenim parametrima, u velikoj meri odvija reprodukcija („nasleđivanje“) porodičnog slojnog položaja *visokog srednjeg sloja* (klase?!) i da je univerzitetska karijera, čini se, sve manje ključni kanal vertikalne društvene pokretljivosti.

Samoprocene kvaliteta života i životnih stilova negde su na prelasku od materijalističkih ka postmaterijalističkim potrebama i vrednostima.

Iako se materijalna situacija sopstvenog domaćinstva ocenjuje ambivalentno (pesimistički – „nezadovoljavajuća i ne očekujem poboljšanje“ – 10,5%), blago optimistički – „nezadovoljavajuća, ali očekujem poboljšanje“ – 35,1%, fatalistički – „zadovoljavajuća, ali ne očekujem poboljšanje“ – 19,9%, odnosno veoma optimistički – „zadovoljavajuća, ali očekujem poboljšanje“ – 34,5%) materijalna sigurnost kao komponenta kvaliteta života nije dominantna. Više je u tom pogledu „potpuno“ i „uglavnom zadovoljnih“ (37,5%) nego „uglavnom“ (22,8%), odnosno „potpuno nezadovoljnih“ (7,6%). Oko trećine (32,2%) nije „ni zadovoljno, niti nezadovoljno“.

Za blizu tri četvrtine ispitanika (73,6%) značajna komponenta kvaliteta života je zdravlje, kojim je potpuno zadovoljan gotovo svaki šesti, dok je „uglavnom zadovoljno“ više od polovine (56,1%).

Od postmaterijalističkih vrednosti najviše zadovoljstva stvaraju „ispunjenost sopstvenim poslom“ (46,2% potpuno zadovoljnih i 43,3% uglavnom zadovoljnih), stečeni ugled („koliko drugi cene vaše mišljenje“) – tri četvrtine potpuno i uglavnom zadovoljnih, odnosno, u istoj meri, mogućnost oslonca na prijatelje.

Među preferiranim životnim stilovima preovlađuju zdrave navike („zdravo telo i zdrav duh“): rekreacijom se često bavi skoro svaki peti, a povremeno blizu tri četvrtine; neki hobi često upražnjava svaki sedmi, a povremeno svaki drugi ispitanik. Zanimljivo je da odlazak u bioskop ili pozorište nije naročito zastupljen oblik „duhovne rekreacije“: jedna petina ispitanika to čini često, a svaki sedmi povremeno. Zato se preferiraju kućne zabave, 44% se često, a 54% povremeno druži sa prijateljima. Van Srbije često letuje više od četvrtine (28,7%), a povremeno svaki drugi ispitanik. Privatno u inostranstvo često putuje svaki osmi a povremeno sedam od deset ispitanika.

Za ovakav životni stil redovna primanja nisu uvek dovoljna. Dopunski prihod u obliku penzije nekog od članova domaćinstva ostvaruje 20% ispitanika, dok preko 2/3 njih prihode dopunjava honorarnim radom, od toga više od četvrtine često radi honorarne poslove a 2/5 povremeno.

Velika pažnja posvećuje se usavršavanju svog znanja (82% uzorka). Tako svaki treći često prisustvuje stručnim skupovima u zemlji, a svaki deseti i u inostranstvu. Povremeno stručnim skupovima u zemlji prisustvuje gotovo dve trećine ispitanika, odnosno u inostranstvu – sedam od deset.

Kakva je tzv. društvena inkluzija? Jedva nešto više od četvrtine ispitanika (27,5%) se često uključuje u rad svojih stručnih udruženja, dok nešto preko polovine (55,6%) to čini povremeno.

S druge strane, iako je na pitanje o „efikasnom načinu poboljšavanja sopstvenog društvenog položaja“ najviše prvorangiranih odgovora bilo da je to „političko delovanje“ – 60,8% (na drugom rangu je bilo „uspostavljanje kontakta sa ljudima od uticaja“ – 46,8%), jedva svaki dvadeseti ispitanik se često, a manje od dve petine povremeno bavi javnim delovanjem, dok preko polovine (56,7%) to ne čini nikada.

Opšti stavovi o korupciji

Ukupna percepcija korupcije u ovom uzorku bila je, po akterima, slična kao i u opštoj populaciji,¹³ iako sa znatno drugačijom

¹³ I ovde se potvrdilo pravilo, uočeno u brojnim istraživanjima stavova o korupciji u postkomunističkim zemljama, da su iskustva, bolje reći, iskazi pripadnika pojedinih profesija slična onima koje ima opšta populacija, osim kada je reč o

hijerarhijom „kvarljivih profesija“: na čelu su političari svih nivoa (za oko polovinu uzorka oni su u celini ili većinom korumpirani), u stopu ih „prate“ carinici, slede dva bloka „tradicionalno sumnjivih“ državnih službenika – lekari, ministri, poreski službenici (između dve petine i jedne trećine uzorka), odnosno policajci, sudije i javni tužioci (između jedne petine i jedne četvrtine uzorka). (Prilog Tabela 5 i Tabela 1 – komparativno)

Nizak(!) plasman grupacije predstavnika „ministarstava ljubavi“ i „istine“ verovatno se može pripisati činjenici da gotovo četvrtina ispitanika u uzorku „ne zna“ ima li korupcije u javnim tužilaštvima, blizu petine „ne zna“ za sudstvo, a svaki deseti za policiju.

Na dnu liste su, sasvim očekivano, pripadnici branše (nastavnici i profesori, te službenici na univerzitetima) – jedva svaki dvadeseti ispitanik u tom dimu nalazi i neke vatre, što je u vapajućoj disproporciji sa ocenom iz generalne populacije (43% ispitanika tvrdilo je da je školstvo svih nivoa korumpirano). Interesantno je da „drugo pravilo“ iz studije navedene u fusnoti 13 – „da su čak i profesije koje međusobno imaju velike sličnosti veoma kritične jedne prema drugima“ – nije potvrđeno. Naprotiv, izgleda da se ovde radi o delovanju „trećeg pravila“ – da „vrana vrani oči ne vadi“, pa možda još jednog – „da se ne seče grana na kojoj se sedi“. Kako, inače, protumačiti procenu da su univerzitetski službenici (inače tradicionalno obeleženi kao ključni posrednici u uzimala-davala transakcijama u visokom školstvu) ‘čistiji’ čak i od profesora i asistenata (?!), odnosno da petina potonjih u uzorku o mogućim nuz-aktivnostima svojih službenika – pojma nema?! Kako drugačije tumačiti nego isprepletenim „korporativnim vezama“ i odgovarajuće umreženom korporativnom solidarnošću, gde se „znaju pravila igre“ unutar interesnih sfera, čiji akteri se usaglašavaju da ne napadaju jedni druge i da se uklope u sistem međusobnog pokrivanja ćutanjem? (O ovome će još biti reči kasnije.)

Da se sada vratim opštim stavovima o korupciji u društvu. Ispitanicima je ponuđeno pet grupa iskaza, od kojih se četiri odnose na tzv. veliku (zarobljavanje institucija, klijentelistička korupcija, podrievanje slobodnih izbora, nepotizam) odnosno jedna na sitnu korupciju (administrativna korupcija).

njihovoj profesiji, gde se stepen prepoznavanja korupcije znatno spušta. „Kada bolničke doktore pitate o bolničkim doktorima, učitelje o učiteljima, carinike o carinicima i tako dalje, broj onih koji kažu da su pokloni neizbežni spušta se sa 70 na 51 posto u proseku.“ (Miller, Grodeland, Koshechkina, 2001)

(1) *Zarobljavanje institucija* je koncept koji su imenovali i objasnili stručnjaci Instituta Svetske banke, koji su napomenuli da se tom prilikom događa da „takozvani oligarsi manipulišu procesom stvaranja politike i stvaraju pravila koja će pomoći da se igra po njihovom i tako da oni budu u značajnoj prednosti“.

Političke i institucionalne reforme koje su neophodne za unapređenje vladavine bivaju podrivene tajnim dogovorima moćnih firmi i državnih funkcionera koji ubiraju značajne privatne koristi od toga da način upravljanja ostane slab.¹⁴

Po dve trećine ispitanika smatra da je zakonodavna delatnost „mnogo“ i „osrednje“ usaglašena sa interesima nosilaca vlasti i njima bliskim ljudima, a „svega“ jedna četvrtina da ima i „kupovine sudskih odluka“ (Tabela 6 u Prilogu).

(2) *Nepotizam* se dešava, bilo kao poseban korupcionaški akt, bilo kao sredstvo da se olakša drugi takav akt. Visoki položaji na kojima se odlučuje o velikoj državnoj imovini glavni su cilj. Na primer, to su položaji u ministarstvima finansija, ekonomije, saobraćaja, agenciji za privatizaciju, upravljački položaji u državnim preduzećima i infrastrukturnim čvorištima, carinskim i poreskim inspekcijama. (World Bank, 1998)

Nepotizam se ubedljivo najčešće vezuje za rođачke i zavičajne veze i lobiranja kod zapošljavanja u državnim službama (preko 85% ispitanika to uočava kao „mnogo“ i „osrednje“ prisutnu pojavu), a znatno ređe za korišćenje veza u prekorednom, „burazerskom“ obezbeđivanju „sebi i svojim“ lukrativnih poslova za državu (svega petina ispitanika smatra da je to „mnogo“ prisutno). (Tabela 7 u Prilogu)

(3) *Klijentelistička korupcija* je oblik pritajene strukturalne i systemske korupcije, baziran na kvaziinstitucionalnim skrivenim mrežama moći, koji treba razlikovati od individualnog čina korupcije (Andras Sajo, 1998). Ovo treba naglasiti zato što su mnoge definicije korupcije, koje se uobičajeno koriste, toliko uske da ne obuhvataju fenomene poput odnosa između patrona i klijenata niti druge

¹⁴ „Zarobljena država“ je systemska korupcija velikog obima u kojoj se uspostavlja skriveni politički režim suprotan svrsi koju državne institucije imaju po ustavu. Analitičari primećuju da ovakvo zarobljavanje mogu da izvrše ne samo privatne firme i uske interesne grupe, već i politički lideri (Joel Hellman, Daniel Kaufman, 2001 i The World Bank, 2000).

odnose do kojih dolazi u okviru nelegalnih grupa. Stvaranje tajnih političkih kartela je samo po sebi korupcija (Karklins, 2007).

Za tri četvrtine ispitanika najprepoznatljiviji oblik klijentelizma, koji je „mnogo“ i „osrednje“ prisutan je članstvo u upravnim odborima preduzeća i dodatni prihodi koji iz toga proizlaze, naravno, za odabrane. (Tabela 8 u Prilogu)

Jedan od čestih oblika klijentelizma je *kronizam*, omogućavanje privilegovanog ubiranja „rente“ članovima i istaknutim simpatizerima vlastite stranke (tzv. „postizborni plen“), čime se kupuje njihova lojalnost, ali, u vidu povratne sprege, osigurava se i ekstralegalno finansiranje, između ostalog, stranačkih aktivnosti iz ovih „plenidbenih“ prihoda.

(4) Kronizam je, inače, jedna od osnova za *podrivanje slobodnih izbora* nepropisnim finansiranjem partija i sumnjivim sredstvima za finansiranje kampanja. Uzvratna plaćanja u korist političke stranke ili političkih kampanja je česta pojava, koja je, istina, uočena u svim zemljama u tranziciji (James H. Anderson, 2000).

Tri petine ispitanika uočilo je veliko prisustvo najočiglednijeg oblika kronizma – *trgovine uticajima* („finansiranje političkih partija od strane biznismena, radi sticanja privilegija“), a znatno manje, svega jedna petina, još opasnijeg oblika podrivanja slobodnih izbora, *de facto* preuzimanja čitave države ili javne institucije od strane kartela političke elite i privrednih oligarha – „tajkuna“ („davanje novca poslanicima ili strankama da bi u skupštini glasali za ili protiv određenih zakona“). (Tabela 9 u Prilogu)

(5) *Administrativna korupcija* je model sitne korupcije¹⁵ koji je najbliži svakodnevnom iskustvu većine građana. (Tabela 10 u Prilogu) Sadržinski (u smislu davanja/primanja) najviše se vezuje za primanje „malih poklona“, dvostruko više od primanja „vrednih poklona“, a znatno manje za „davanje mita“ radi utaje poreza, a pogotovo za „primanja novca“ kao protivusluge. Zanimljivo je da je uz potonje dve transakcije vezano i najviše iskazanog „blaženog neznanja“ učesnika istraživanja: dve petine „ne zna ništa“ o davanju mita činovnicima da bi pripomogli u utaji poreza, a gotovo trećina niti o primanju novca kao protivusluge (Tabela 11 u Prilogu).

¹⁵ Terminom „sitna korupcija“ ne označava se obim i značajnost pojave već činjenica da ona obuhvata svakodnevne interakcije između službenika i građana. Po strukturi je, inače, kompleksna i višeznačna.

Kako jedna od najznačajnijih društvenih elita u Srbiji ocenjuje uzroke rasprostranjenosti korupcije u društvu? Bilo je moguće rangirati tri najvažnija uzroka.

Ako se izuzme svaki deseti ispitanik, koji uzročnost na prvom mestu fatalistički pripisuje „ljudskoj prirodi“ („svemu mogu da odolim, osim iskušenju“), čak dve trećine je na prvo mesto stavilo „moralnu krizu“, zatim trećina „neefikasnost pravosudnog sistema“, napokon, preko četvrtine „loše zakonodavstvo“. Još četvrtina robuje uvreženoj predrasudi o „malim platama službenika u državnom sektoru“ i, sledstveno, njihovom „siromaštvu“ (petina ga stavlja na prvo mesto među uzrocima korupcije)¹⁶

Zanimljiva je bila i ocena motiva korumpiranog odnosno koruptora u koruptivnoj situaciji (Tabele 13 i 14 u Prilogu).

Podaci ukazuju da je došlo do poodmaklog stadijuma „normalizacije korupcije“. Posmatrano iz perspektive korumpiranog (ako se izuzme materijalna korist), blizu polovine uzorka (48,8%) smatra da je „korupcija je postala normalan oblik ponašanja“, a još blizu trećine (32,4%) i da je to oblik „vraćanja duga“ (prošlog ili, moguće, budućeg).

Iz perspektive koruptora, pored „nemogućnosti da se na drugi način ostvare svoja prava“ (74%), uočava se i „navika da se neka prava ostvaruju davanjem mita“ (69%) te „spremnost građana da svoja prava ostvaruju i van zakonskog okvira“ (49%). Štaviše, „normalno je da se osoba koja ljudima ‘završi posao’ nekako nagradi“ (29%).

S obzirom na „normalnost“, može li se korupcija opravdati? Može! (Tabela 15 u Prilogu.)

Tačno polovina uzorka smatra da se korupcija u nekoj meri *može opravdati* „ako je to jedini način da pojedinac ostvari interese i prava svoje porodice“. 45% uzorka bi korupciju opravdalo u slučaju

¹⁶ Oba ova „uzroka“ ne piju vodu. Nijedno povećanje plata posle 2000. godine nije poboljšalo stanje u tužilaštvu, sudstvu ili, recimo, u carini, bilo u smislu efikasnosti rada ili suzbijanja korupcije. Naprotiv.

S druge strane, zvanične „plate“ su često samo vrh ledenog brega primanja državnih službenika. Često se plate državnih funkcionera i javnih službenika dopunjavaju iz skrivenog/paralelnog budžeta, kroz razne „naknade“ i bonuse. Ovakvi bonusi su često visine i do pet mesečnih redovnih zarada. Dovoljno je da se prisetimo slučajeve pojedinih poslanika u Skupštini Srbije, koji su na blagajni podizali putne troškove kao da su za šest meseci pet puta obišli planetu po ekvatoru, ili koji su uzimali dnevnice za put iako uopšte nisu napuštali glavni grad.

da je to „jedini način ostvarivanja zakonom utvrđenih prava“, jedna trećina – ako je to mehanizam zaštite ličnih interesa, dok petina smatra da je opravdana „ako je to način da se isprave nepravde u nagrađivanju javnih službenika“.

Gotovo dve petine (38%) ispitanika bi imalo čvrst karakter i ne bi dalo novac niti bi pružilo bilo koju protivuslugu čak i ako bi trebalo da reši neki veliki problem. Potpuno isti broj „ne bi platio, ako bi postojao drugi način da reši svoj problem“ (inače, verovatno, bi?!) Svaki osmi je bio potpuno otvoren da bi platio/uzvratio, a ako pribrojimo još svakog desetog koji „ne zna“ kako bi postupio, proizlazi da se jaka petina uzorka sastoji od potencijalnih koruptora.

Stavljeni u hipotetičku poziciju (slabo plaćenog) službenika kojem je ponuđen novac/usluga, gotovo tri četvrtine (72%) ispitanika bi s gnušanjem odbilo „nepristojnu ponudu“, zanemarljivo mali broj (2,5%) bi je bezrezervno prihvatilo, bilo iz običajnih („svi to rade“), ili iz altruističkih razloga („ako time mogu da pomognu rešavanje nečijeg problema“). Šta, međutim, misliti o 16% onih koji bi ponudu prihvatili, ukoliko „ne bi bila skopčana s velikim rizikom“, ili još 9% onih koji „ne znaju“ kako bi postupili? (Tabela 16 u Prilogu.)

Lična iskustva s korupcijom nisu osobito bogata, ali ih ima. Više od četvrtine uzorka (26,9%) je „nekoliko puta“ tokom *proteklih godinu dana* bilo u situaciji gde im je direktno tražen novac, poklon ili protivusluga, dok se u istom periodu svaki deseti našao u situaciji da obeća novac, poklon ili protivuslugu.

Borba protiv korupcije

Ispitanicima je bilo ponuđeno da rangiraju tri najefikasnija postupka u društvenoj borbi protiv korupcije. (Tabela 17 u Prilogu)

Najviše rangirani su bili „legalistički“ metodi – delovanje mehanizama pravne države (u skladu s onim kako se ona ovde shvata): ubedljivo dominantni na prvom rangu su bili „dosledna primena postojećih antikorupcijskih zakona“ (55,7%) i „drastično kažnjavanje svih onih koji su se do sada bavili korupcijom“ (43,7%). Dakle, batina. Daleko ispod toga je zalaganje za mehanizam „vladavine prava“: „samostalan i efikasan rad sudstva“ (oko petine ispitanika odlučno podržava ovu opciju).

Za delovanje tzv. socijalnih mehanizama („veće plate zaposlenih“, odnosno „smanjenje siromaštva“) umereno se založilo po oko jedne petine ispitanika. Napokon, za veću transparentnost institucija, kao mehanizma „sprečavanja“ njihovog kvarenja, optiralo je blizu trećine (31,7%).

Sve ovo dosta dobro zvuči, ali kakva je *lična spremnost* za angažman u ovoj borbi? Zvuči manje dobro. (Tabele 18 i 19 u Prilogu.)

Načelno, znatno više od dve trećine (69%) ispitanika bi prijavilo slučaj korupcije, doduše, **ako** bi im bila *garantovana* sigurnost i anonimnost (31,9%), odnosno ako on/a i bliske im osobe ne bi zbog toga trpelo nikakve posledice niti štete (31%). Gotovo svaki deseti ispitanik bi „ocinkario“ ako bi se time razotkrila „velika“ korupcija. (Samo) svaki peti ispitanik bi to učinio *bezuslovno*, „kao odgovoran i moralan građanin“.

Među gotovo jednom trećinom (31%) onih koji su bili nevoljni da prijave slučajeve korupcije, nadmoćne tri četvrtine čine „institucionalni skeptici“ (gde dominira njihova „neverica da bi bilo ko šta uradio na sankcionisanju ovog krivičnog dela“, nadalje, pseudolegalistički stavovi da je „korupcija teško dokaziva“, odnosno da oni lično „ne poznaju svu pravnu proceduru“), naspram ukupno jednoj petini koja, ili priznaje da se plaši mogućih posledica ovakvog čina (12,7%), ili je dosledna svojoj „jatačkoj naravi“ („ne želi niko da potkazuje“ – 9%).

Korupcija na (recimo, beogradskom) Univerzitetu. Da li je ima?

Na ovo „retoričko“ pitanje dobijali smo, uglavnom, manje-više skladno upakovan, ali ipak dovoljno nedvosmislen odgovor: IMA! Makar ovakav odgovor ponegde bio proceđen „kroz zube“, ili izvučen „na mišiće“. Ali i to je sasvim dobro kao pokazatelj, bar za početak (Tabela 20 u Prilogu). Naime, ova „samoprocena“ pojave ukazuje na neke značajne stvari. Najpre, da *sve strukture* na BU imaju manje-više „musave ruke“, svaka od njih proporcionalno svom domenu „kompetencije“ i – distribucije moći. Drugo, da su u koruptivne radnje (bar „osrednje“ ili „malo“) upleteni i profesori (zbirno 53% odgovora), i asistenti (46%) i operativne fakultetske administracije (44%), nešto manje (dosta kontrolisane) uprave fakulteta (31%), odnosno aktivisti studentskih organizacija (33%).

Od standardne „opravdavajuće“ argumentacije za pojave korupcije, nijedan dominirajući item „ne pije vodu“ naročito, a pogotovo ne srceparajuća opšta mesta (loš „materijalni položaj nastavnog kadra na BU“ – 57%, maćehinski „odnos Vlade prema obrazovanju“ – 38%, napose, neadekvatan „sistem finansiranja“ visokog školstva – 21%). Dalo bi se više raspravljati o realnijim (a skromnije zastupljenim) itemima, poput „kadrovske politike“ – 20%, odnosno „svesti i stavova nastavnog kadra“ na Univerzitetu – 46% (Tabela 21 u Prilogu).

Ako je za utehu, direktno finansijsko nadoknađivanje „dobrih usluga“ u visokom obrazovanju je dvostruko manje zastupljeno nego kada je reč o uslugama opštinskih uprava ili policije, dva i po puta je ređe nego u sudstvu, a čak tri puta je ređe nego u zdravstvu (Tabela 22 u Prilogu). Zato je ova oblast pravo carstvo klijentelizama, gde dominiraju prijateljske, rodbinske i poslovne veze (33% odgovora ukazivalo je na ovako motivisane „transakcije“).

Na sasvim direktno pitanje o eventualno „realno postojećim“ slučajevima korupcije u njihovim akademskim sredinama i o svom postupanju u tim slučajevima, najveći deo ispitanika bi nastojao da „ne talasa“ i da se prljav veš ne iznosi u javnost (po tri petine „ne bi slučaj prijavilo policiji“, odnosno „ne bi podnelo krivičnu prijavu“, dok frapantna trećina „ne zna da li bi išta uradila“! (Tabela 23 u Prilogu)

Ovo je verovatno u skladu sa „očekivanjima“ šta bi se dogodilo kada bi se otkrilo da je neki od kolega na fakultetu korumpiran: trećina bi se priklonila „većini“ koja bi „tražila da se pokrene odgovarajuća pravna procedura“ (elegantan eufemizam za zataškavanje), svaki sedmi bi bio za blaže sankcionisanje („privremenu suspenziju i novčano kažnjavanje“), svaki dvadeseti bi se založio za oštro kažnjavanje („isključivanje sa fakulteta“), ali bi i blizu 10% imalo razumevanja i zaštitilo bi kolegu. Možda je najbolja ilustracija „spremnosti“ na borbu protiv korupcije ona petina ispitanika koju to „ne bi interesovalo“! (Tabela 24 u Prilogu). I to bez obzira što jedna trećina ispitanika ima iskustvo sa slučajevima korupcije na svojim fakultetima, otkada su tamo. Doduše, isto toliko tvrdi da nema takvo iskustvo, dok se treća trećina „ne seća“ (Tabela 25 u Prilogu).

* * *

Ovaj tekst verovatno ne bi nastao da u proleće ove godine nije prasnula korupcionaška afera na Pravnom fakultetu Univerziteta u Kragujevcu – prodaje/kupovine ispita, specijalizacija i diploma. Bez obzira na našu sklonost ka bombastičnom preterivanju (medije je popunila „univerzitetska mafija“), ovaj događaj imao je najmanje sledeće dodatne, kolateralne dimenzije. Prvo, gotovo trivijalno, utvrđeno je ono o čemu su u Kragujevcu već i vrapci šuškali. Drugo, prste duboko umočene u tom pekmezu imala je jedna visoka činovnica Vlade, tj. jednog njenog Ministarstva. Konačno, treće, mada ne i na poslednjem mestu, majstorsko pismo ovog umešnog zanata isklesano je u beogradskom „hramu legalizma“, čijeg se visokog mesta na neslavnoj rang listi u ovom istraživanju valja ponovo setiti. Da se ne zaboravi.

Prilozi

Tabela 1. Korumpiranost društvenih sektora i državnih institucija u Srbiji

Sektor	% Ispitanika koji smatraju da je korupcija u tom sektoru veoma prisutna
Zdravstvo	62
Carina	56
Pravosuđe	52
Policija	52
Državni vrh	45
Školstvo	43
Javna preduzeća	41
Gradska uprava	41
Političke stranke	37
Republička uprava	33

Tabela 3. Planirani i realizovani uzorak

Fakultet	Planirano	Ostvareno	% realizacije
Arhitektonski	8	6	75
Biološki	7	7	100
Bogoslovski	3	1	33
Defektološki	6	2	33
Fakultet fizičke kulture	4	4	100
Ekonomski	8	7	87,5
Elektrotehnički	14	1	7
Farmaceutski	8	6	75
Fakultet civilne odbrane	3	3	100
Filozofski	17	3	17,6
Fizička hemija	4	4	100
Fizički fakultet	4	3	75
Fakultet organizacionih nauka	8	3	37,5
Fakultet političkih nauka	6	4	67

Tabela 3. Planirani i realizovani uzorak

Fakultet	Planirano	Ostvareno	% realizacije
Geografski	3	3	100
Građevinski	9	1	11
Hemijski	5	5	100
Mašinski	15	5	33
Poljoprivredni	19	21	110 (!)
Pravni	7	2	28,6
Rudarsko – geološki	14	4	28,6
Stomatološki	11	7	63
Šumarski	9	8	89
Tehnološko – metalurški	10	10	100
Veterinarski	9	7	77,8
Medicinski	52	17	32,7
Saobraćajni	9	0	0
Filološki	16	0	0
Učiteljski	5	0	0
Matematički	7	0	0
Nepoznato	0	27	100
Total	300	171	48

Tabela 5. U kojoj meri je prisutna korupcija u sledećim profesijama i ustanovama

	Skoro svi su korumpirani	Većina je korumpirana	Ukupno	Skoro niko nije	Ne znam
Lokalni politički lideri	18,1	36,3	54,4	0,6	14,0
Lideri političkih partija i koalicija	16,4	32,2	48,6	0,6	13,5
Carinici	12,3	33,9	46,2	1,2	13,5
Lekari	11,1	26,9	38,0	5,3	8,8
Ministri	9,4	26,9	36,3	2,9	19,9
Poreski službenici	5,3	29,8	35,1	0,6	22,8

Tabela 5. U kojoj meri je prisutna korupcija u sledećim profesijama i ustanovama

	Skoro svi su korumpirani	Većina je korumpirana	Ukupno	Skoro niko nije	Ne znam
Policijci	5,3	24,6	29,9	2,9	9,9
Sudije	7,0	21,1	28,1	2,3	18,7
Članovi parlamenta	9,9	27,5	27,4	0,6	16,4
Javni tužioci	7,0	15,8	22,8	3,5	23,4
Univerzitetski službenici	1,2	8,2	9,4	15,2	21,6
Nastavnici u školama	0,6	4,7	5,3	12,3	16,4
Univerzitetski profesori i asistenti	0,6	4,1	4,7	12,3	11,7

Tabela 6. Zarobljavanje institucija

U kojoj meri su prisutne sledeće pojave	mного	osrednje	malo	nimalo	ne znam
Donošenje uredbi i zakona u skladu sa ličnim ili grupnim interesima nosilaca vlasti	40,4	24,6	9,9	0,6	22,8
Donošenje uredbi i zakona u skladu sa ličnim ili grupnim interesima ljudi bliskih vlasti	37,4	28,7	8,2	1,2	22,2
„Kupovina“ sudskih odluka	25,7	31,0	10,5	1,2	29,2

Tabela 7. Nepotizam

U kojoj meri su prisutne sledeće pojave	mного	osrednje	malo	nimalo	ne znam
Zapošljavanje „preko veze“ dece, rodbine i prijatelja u državnim instucijama	69,6	15,8	2,9	2,3	9,4
Uticaj na dobijanje stana za korišćenje, kupovinu pod povoljnim uslovima ili dobijanje povoljnog kredita za sebe ili bliske osobe	25,1	41,5	17,0	0,6	14,6

Tabela 7. Nepotizam

U kojoj meri su prisutne sledeće pojave	mного	osrednje	malo	nimalo	ne znam
Pomoć da se bliske osobe zaposle ili napreduju u karijeri, bez obzira na stručnost	25,7	45,0	20,5	0,6	6,4
Uticao da privatna preduzeća, sopstvena ili bliskih osoba, zaključče poslove sa državom	21,6	36,3	15,8	1,2	22,2

Tabela 8. Klijentelizam

U kojoj meri su prisutne sledeće pojave	mного	osrednje	malo	nimalo	ne znam
Uticao na donošenje odluka drugih državnih organa, koji su van njihove nadležnosti	12,3	29,2	26,3	0,6	28,7
Korišćenje informacije koje su državna tajna za ličnu korist	15,2	18,7	22,2	1,8	40,4
Kontrolisanje medija od strane zakupaca reklamnog prostora	32,2	24,6	11,7	1,2	28,1
Dodatne plaćene funkcije kroz članstvo u upravnim odborima poduzeća i sl.	36,8	39,2	9,9	2,4	11,7

Tabela 9. Podrivanje slobodnih izbora

U kojoj meri su prisutne sledeće pojave	mного	osrednje	malo	nimalo	ne znam
Davanje novca poslanicima ili strankama da bi u skupštini glasali za ili protiv određenih zakona	21,1	21,6	7,0	0,6	48,0
Finansiranje političkih partija od strane biznismena, radi sticanja privilegija	59,6	22,8	2,9	0,6	11,7
Davanje novca i obećavanje privilegija poslanicima da bi promenili stranku	23,4	35,1	14,0	2,4	25,1
Nuđenje novca i obećavanje privilegija istaknutim javnim ličnostima da bi pristupili nekoj stranci	25,1	33,3	9,9	1,9	29,8

Tabela 10. Korupcija u svakodnevnoj interakciji između službenika i građana

1. Podmićivanje javnog službenika da zaobiđe pravila
– Inicirano od građana
– Inicirano od strane službenika pojedinca
– Organizovana iznuda od strane grupe službenika
2. Zamagljivanje propisa od strane službenika i preregulisanje
– Kako bi se izvuklo što više mita
– Kako bi se povećala ovlašćenja i kontrola
3. Zloupotrebe ovlašćenja za izdavanje odobrenja i vršenje inspeksijskog nadzora
(Delimično se preklapa sa potkategorijama 1 i 2)
(Izvor: Kirklands, 2007, str. 29. „Tipologija korupcionih dela“)

Tabela 11. Administrativna korupcija

U kojoj meri su prisutne sledeće pojave	mного	osrednje	malo	nimalo	ne znam
Davanje mita državnim službenicima da bi se izbeglo plaćanje poreza	25,1	24,6	6,4	1,8	39,8
Primanje malih poklona, znakova pažnje za obavljenju uslugu	40,4	28,1	11,1	0,6	17,5
Primanje vrednih poklona za obavljenju uslugu	19,3	37,4	19,3	0,6	21,6
Primanje novca za obavljenju uslugu	15,2	25,1	25,7	1,2	31,0
Uzimanje provizije za pomoć svojim uticajem da se neki posao zaključi	19,9	42,7	18,7	0,6	15,2
Omogućavaju lakše dobijanje raznih dozvola; gradevinskih, za uvoz robe i sl., iz usluge	25,7	48,5	14,6	0,6%	8,8

Tabela 12. Tri najznačajnija faktora korupcije u našem društvu

Moralna kriza	65,3
Nesankcionisanje onih koji su se u proteklih 15 godina nelegalno obogatili	34,7
Neefikasnost pravosudnog sistema	33,5

Tabela 12. Tri najznačajnija faktora korupcije u našem društvu

Loše zakonodavstvo	27,6
Male plate službenika u državnom sektoru	24,7
Siromaštvo	22,9
Želja onih koji su na vlasti da se brzo obogate	22,4
Odsustvo stroge unutrašnje kontrole u državnim ustanovama	18,8
Ljudska priroda	10,6

Tabela 13. Motivacija ljudi da budu korumpirani

Materijalna korist	95,3
Korupcija je postala normalan oblik ponašanja	48,8
Vraćanje usluge („pamti pa vrati“)	32,4
Očuvanje svog društvenog položaja	25,9
Osoba koja ima mogućnost da nekažnjeno zloupotrebljava položaj	23,5
Da bi poboljšali ili održali položaj članova porodice	15,9

Tabela 14. Motivacija ljudi da korumpiraju druge

Nemogućnost da se na drugi način ostvare svoja prava	74,1
Navika da se neka prava ostvaruju davanjem mita	69,4
Nespremnost građana da se bore za svoja zakonom propisana prava	52,9
Spremnost građana da svoja prava ostvaruju i van zakonskog okvira	49,4
Normalno je osobu koja ljudima „završi posao“ nekako nagraditi	28,8
Stvar je prestiža u okruženju da imaju mogućnost da daju mit	6,5

Tabela 15. Kada je korupcija opravdana?

	Može se opravdati	Malo	Ne može
Ako je to jedini način da pojedinac ostvari interese i prava svoje porodice	32,1	17,5	49,1*
Ako je to jedini način ostvarivanja zakonom utvrđenih prava	33,3	11,7	53,8

Tabela 15. Kada je korupcija opravdana?

	Može se opravdati	Malo	Ne može
Ako je to jedini način da pojedinac ostvari svoj interes	17,0	17,0	64,9
Ako je to način da se isprave nepravde u nagrađivanju javnih službenika	10,0	11,1	77,2

* Razlika do 100 u svakom redu je odgovor „ne znam“

Tabela 16. Ako biste imali veliki problem i neko bi Vam direktno zatražio novac ili protivuslugu da vam reši problem, šta biste učinili?

	%
Platio bih ako ne bih mogao da svoj problem rešim na drugi način	11,1
Platio bih ako bih mogao to sebi da priuštim	1,2
Ne bih platio ako bi postojao drugi način da rešim svoj problem	38,0
Ni u kom slučaju ne bih platio/ponudio protivuslugu	38,0
Ne znam	9,9
Total	100,0

Tabela 17. Šta bi najviše doprinelo efikasnoj borbi protiv korupcije?

Dosledna primena postojećih antikorupcijskih zakona	55,7
Drastično kažnjavanje svih onih koji su se do sada bavili korupcijom	43,7
Javna kontrola vlasti od strane građana	31,7
Veće plate zaposlenih	22,8
Smanjenje siromaštva	20,4
Samostalan i efikasan rad sudstva	19,2

Tabela 18. Ispitanici koji bi prijavili slučaj korupcije pod sledećim uslovom:

Samo ukoliko bi mi bila garantovana sigurnost i anonimnost	31,9
Samo ako ja i meni bliske osobe ne bismo zbog toga trpeli nikakve posledice	17,6
Samo ako ja i meni bliske osobe ne bismo zbog toga pretrpeli štetu	13,4

Tabela 18. Ispitanici koji bi prijavili slučaj korupcije pod sledećim uslovom:

Samo ukoliko bi mi bila garantovana sigurnost i anonimnost	31,9
Samo kada bih znao da će se na taj način otkriti velika korupcija	9,2
Ukoliko bih za to dobio neku vrstu moralne satisfakcije	1,7
Kao odgovoran i moralan građanin prijavio bih svaku nezakonitu radnju	20,2
Ne znam	5,9
Total	100,0

Tabela 19. ispitanici koji ne bi prijavili slučaj korupcije zbog:

Neverice da bi blio ko šta uradio na sankcionisanju	43,6
Korupcija je teško dokaziva	16,4
Ne zna svu pravnu proceduru	16,3
Straha od mogućih posledica	12,7
Ne želi nikoga da potkazuje	9,1
Kada se ne kažnjavaju veliki prestupnici, zašto bi se kažnjavala sitna korupcija	1,8
Total	100,0

Tabela 20. U kojoj meri je korupcija prisutna među:

	Veoma meri	U velikoj meri	Osrednje	Malo	Nimalo	Nemam stav
Univerzitetskim profesorima	1,2	1,2	17,5	35,7	25,1	16,4
Asistentima	1,2	1,2	8,8	36,8	29,2	19,9
Administrativnim osobljem	1,2	3,5	13,5	30,4	25,7	22,8
Članovima uprava fakulteta	1,2	2,3	9,4	21,1	33,9	29,2
Aktivistima studentskih organizacija	0,6	1,8	11,7	21,1	21,1	40,9

Tabela 21. Šta najviše doprinosi korupciji na Univerzitetu

Materijalni položaj nastavnog kadra na BU	56,6
Svest i stavovi nastavnog kadra	45,8
Odnos Vlade prema obrazovanju	38,0
Struktura kadrova na BU	21,7
Svest i stavovi studenata	21,1
Sistem finansiranja	20,5
Kadrovska politika	19,3
Nepostojanje strategije razvoja visokog obrazovanja	18,7

Tabela 22. Koja se sredstva korupcije koriste?

	Davanje novca	Klijentelizam	Zloupotreba moći	Ne znam
U osnovnom i srednjem školstvu	14,0	33,0	4,1	14,6
U višem i visokom školstvu	22,2	18,5	2,3	12,9
U zdravstvu	66,7	9,9	3,5	9,4
U sudstvu	53,8	10,8	9,9	12,9
U policiji	40,4	12,2	21,1	12,8
U opštinskoj upravi	38,6	9,9	14,0	13,4
U vladinim institucijama	25,1	12,0	20,5	14,6

Tabela 23. Postupanje u slučaju sumnje u spremnost da se primi mito

Ukoliko biste saznali da je neki kolega spreman da primi mito, šta biste učinili?	da	ne	ne znam
Ukazali na to ostalim kolegama	63,7	11,1	18,1
Prijavili nadležnima na fakultetu	56,1	8,2	28,7
Prijavili policiji	5,3	57,9	28,1
Podneli krivičnu prijavu	2,3	62,0	26,9
Obavestili medije	1,2	59,6	30,4
Ne bih ništa uradio	7,0	48,0	33,3

Tabela 24. Sankcije za primanje mita

Kada bi se otkrilo da je neki od Vaših kolega na fakultetu korumpiran, šta bi se najverovatnije desilo:	%
Većina kolega bi tražila da se pokrene odgovarajuća pravna procedura	32,7
Većina kolega bi tražila njegovo isključivanje sa fakulteta	5,3
Većina kolega bi tražila privremenu suspenziju i novčano kažnjavanje	8,2
Većina kolega bi tražila privremenu suspenziju	7,6
Većina kolega ne bi takvo ponašanje opravdala, ali bi ga razumela	5,8
Većinu kolega to ne bi interesovalo	21,1
Većina bi stala u zaštitu svog kolege	3,5
Ne znam	13,5

Tabela 25. Iskustvo sa slučajevima korupcije

Da li je na Vašem fakultetu, od kada radite tamo, bilo slučajeva u kojima je neko bio osumnjičen za korupciju?	%
Da, bilo ih je	33,9
Nije ih bilo	32,2
Ne sećam se	31,6

Bibliografija

- Anderson H. James (2000), *Corruption in Slovakia: Results of Diagnostic Surveys*, World Bank, Washington DC
- Hellman, J, Kaufman, D. (2001), „Confronting the Challenge of State Capture in Transition Economies“, *Finance and Development*, September
- Karklins, Rasma (2007.), *Sistem me je naterao: korupcija u postkomunističkim društvima*, OEBS, Misija u Beogradu, Beograd
- Miller, W. I, Grodeland, A. B, Koshechkina (2001), *A Culture of Corruption? Coping With Government in Post-Communist Europe*, Central European University Press, Budapest
- Moreno, Alejandro (2002), „Corruption and Democracy: A Cultural Assessment“, *Comparative Sociology*, 3-4
- Sajo, Andras (1998), „Corruption, Clientelism and the Future of the Constitutional State in Eastern Europe“, *East Europe Constitutional Review* 7, No. 2, Spring
- World Bank (1998), „New Frontiers in Diagnosing and Combating Corruption“, *Notes no. 7*, October
- World Bank (2000), *Anticorruption in Transition: A Contribution to the Policy Debate*, Washington DC, September

Stjepan Gredelj

ATTITUDES OF BELGRADE UNIVERSITY EMPLOYEES ON CORRUPTION

Summary

Corruption is widely overspread phenomenon in all transition countries. In this sense Serbia is not exception, on the contrary, it was always highly ranked in all corruption indexes of *Transparency International*. Among social areas which are considered as saturated with corruption highly ranked is the field of university education.

In order to check justification of such perceptions, we have conducted a survey among Belgrade University employees. The findings confirmed that there exist corruption in high education on one side and that there is not too much readiness of employees to oppose it, if not to tear it out, than at least to diminish it.

Key words: university, corruption, bribe, nepotism, clientism, cronym.

Bibliografija

- Anderson H. James (2000), *Corruption in Slovakia: Results of Diagnostic Surveys*, World Bank, Washington DC
- Hellman, J, Kaufman, D. (2001), „Confronting the Challenge of State Capture in Transition Economies“, *Finance and Development*, September
- Karklins, Rasma (2007.), *Sistem me je naterao: korupcija u postkomunističkim društvima*, OEBS, Misija u Beogradu, Beograd
- Miller, W. I, Grodeland, A. B, Koshechkina (2001), *A Culture of Corruption? Coping With Government in Post-Communist Europe*, Central European University Press, Budapest
- Moreno, Alejandro (2002), „Corruption and Democracy: A Cultural Assessment“, *Comparative Sociology*, 3-4
- Sajo, Andras (1998), „Corruption, Clientelism and the Future of the Constitutional State in Eastern Europe“, *East Europe Constitutional Review* 7, No. 2, Spring
- World Bank (1998), „New Frontiers in Diagnosing and Combating Corruption“, *Notes no. 7*, October
- World Bank (2000), *Anticorruption in Transition: A Contribution to the Policy Debate*, Washington DC, September

Stjepan Gredelj

ATTITUDES OF BELGRADE UNIVERSITY EMPLOYEES ON CORRUPTION

Summary

Corruption is widely overspread phenomenon in all transition countries. In this sense Serbia is not exception, on the contrary, it was always highly ranked in all corruption indexes of *Transparency International*. Among social areas which are considered as saturated with corruption highly ranked is the field of university education.

In order to check justification of such perceptions, we have conducted a survey among Belgrade University employees. The findings confirmed that there exist corruption in high education on one side and that there is not too much readiness of employees to oppose it, if not to tear it out, than at least to diminish it.

Key words: university, corruption, bribe, nepotism, clientism, cronym.